

II. Meşrutiyet'in İlk Yıllarında İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası Ve Rumlar

The Ottoman Greeks and the Education Policies of the Committee of Union and Progress in the First Years of the Ottoman Empire's Second Constitutional Monarchy

Hasan Taner Kerimoğlu *

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti, tüm ülkede ortak bir eğitim sistemi uygulamaya ve imparatorluktaki müslüman olmayan vatandaşların okulları üzerinde devlet denetimi kurmaya çalışmıştır. Buna karşın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki müslüman olmayan milletler, özellikle Rumlar, eğitim alanındaki geleneksel ayrıcalıklarını savunarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarına karşı çıkmışlardır.

Anahtar Kelimeler: İttihat ve Terakki Cemiyeti, Rumlar, Türk Eğitim Tarihi

ABSTRACT

In the era of Second Constitutional Monarchy in the Ottoman Empire, the Committee of Union and Progress tried to implement a common education system throughout the country. Besides, it attempted to establish governmental supervision over the schools of non-muslim citizens of the empire.

However, non-muslim peoples of the Ottoman Empire, especially Ottoman Greeks, opposed to the Committee and claimed their conventional privileges in education.

Keywords: The Committee of Union and Progress, Ottoman Greeks, The History of Turkish Education

1- Giriş

23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi yalnızca Osmanlı siyasal yaşamında değil, toplumsal, ekonomik ve kültürel yaşamında da önemli değişiklikleri gündeme getirmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanını sağlayan eylemleri düzenleyen İttihat ve Terakki Cemiyeti, meşrutiyetin ilanından sonra ülke yönetimini doğrudan ele alamamış, ancak kendi siyasal programını uygulamasını sağlayacak hükümetlere destek olmuştur.

İttihatçılar, meşrutiyetin ilanını sağlamakla yalnızca siyasal düzeni değiştirmekle kalmamışlar, aynı zamanda herkesin yasalar önünde eşit sayılacağı yeni bir toplumsal düzeni yerleştirmeyi de amaçlamışlardı. 'Tebaa' anlayışının yerine, 'vatandaş' anlayışını yerleştirmeye çalışan İttihatçılar, bir ülke içinde yaşayan insanların ırk, din ve etnik kimliklerine

göre ayrı ayrı sınıflandırılmasını doğru bulmuyorlardı (Kansu, 1995: 218-220). Bu nedenle, "Osmanlılık" idealinin gerçekleşmesi için Osmanlı ülkesinde yaşayan tüm unsurların aynı hak ve görevlere sahip olmaları gerektiğine inanıyorlardı. II. Meşrutiyetin siyasal seçkinleri modern merkezi devletin "vatandaşlar cemaati"nin inşasında özel bir önem taşıyan iki kurum olan ordu ve okul üzerinde durmaktaydılar. (Üstel, 2004: 29).

İttihatçıların bu düşünceleri, Osmanlı "millet sistemi" içinde o güne kadar kendi içlerinde serbest ve bazı ayrıcalıklar altında yaşayan gayrimüslim unsurları tedirgin etmiştir. Bu nedenle, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı unsurları arasındaki sevinç ve yakınlaşma kısa bir süre sonra ortadan

* Hasan Taner Kerimoğlu DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Öğrencisi, tanerk79@yahoo.com

kaybolmuş ve işbirliğinin yerini uzlaşmazlık ve güvensizlik almıştır.

II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile en fazla sorun yaşayan unsur, Rumlar olmuştur. Osmanlı ülkesinde yaşayan gayrimüslim unsurlar arasında en fazla nüfusa sahip olan Rumlar¹ ile İttihatçılar arasındaki bu uzlaşmazlığın temel nedeni, İttihatçıların Osmanlı toplumunu dönüştürme planlarının, ırkı yada dini ne olursa olsun bütün ayrıcalıklı sınıfların durumunu sarsarak ve küçük burjuvaziyi işlerin başına geçirmeyi amaçlayarak yarattığı sınıf çatışmasında yatıyordu (Ahmad, 1996: 87-88).

2- İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Eğitim Politikası

Osmanlı ülkesinde yaşayan Rumlar ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki en önemli anlaşmazlık konularından birisi de, uygulanacak yeni eğitim politikası konusunda yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını önlemek ve devletin varlığını sürdürmesini sağlamak için yola çıkan İttihatçılar, Osmanlı unsurları arasında birliği sağlama ve bir Osmanlı kimliği oluşturma bakımından eğitimin sahip olduğu önemin farkındaydılar. İttihatçıların eğitim konusundaki istekleri; okullar sayesinde Türk olmayanların Türkleştirilmesi, resmi olmayan okullarda Maarif Nezareti'nin denetimi ile bunların programlarındaki Osmanlılığı aykırı kısımların çıkarılması, resmi yada özel ilkokullarda derslerin öğrencilerin ana dillerinde okutulması ama bu dil Türkçe olmadığı takdirde zorunlu Türkçe derslerinin bulunması, resmi orta ve yükseköğretim kurumlarında ders dilinin Türkçe olması ve orta öğretimde yerel dillerin de bulunmasıydı. (Akşin, 2001: 151).

Gerek nüfus bakımından, gerekse dinsel ve ekonomik güç bakımından Osmanlı unsurları arasında en önde yer alan Rumların, imparatorluğun bir çok yöresinde okulları bulunmaktaydı². II. Meşrutiyet dönemine kadar, Fener Rum Patrikhanesi'nin mezhepsel ayrıcalıklarından yararlanan Rumlar, okullarının programlarını ve öğretmenlerini kendileri belirliyor, devletin çok fazla bir müdahalesi olmadan eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Bir istatistiğe göre II. Meşrutiyet'in başlarında Rumların Osmanlı ülkesinde sahip olduğu okulların sayısı şöyleydi (Ergün, 1996: 371):

Yöre	Okul	Öğretmen	Öğrenci
Avrupa Türkiyesi	2.200	3.454	134.519
Filistin	78	153	4.293
Asya Türkiyesi	1.521	2.652	121.000
Toplam	3.799	6.259	259.812

¹ 1906/1907 yıllarına ait nüfus bilgilerine göre Osmanlı ülkesinde 2. 800. 000'in üzerinde Rum nüfus bulunmaktaydı. Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul, 2003, s.206.

² 19. yüzyılda Osmanlı ülkesinde yaşayan Rumların sahip olduğu okullar ve bu okullardaki eğitimin durumu hakkında bkz. Gerasimos Augustinos, **Küçük Asya Rumları**, Ayraç yay., Ankara, 1997, s.237-305.

II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra, basına yansıyan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin programında, hem ilk hem de orta öğretim düzeyinde devlet gözetimi ve denetimi altında bir eğitim yapısı oluşturulmak istenildiği anlaşılmaktaydı. İttihatçıların eğitim konusundaki bu planları, başta Rumlar olmak üzere, Makedonya'daki hristiyan cemaatlerin tepkisini çekmiş ve çeşitli azınlıklardan hiçbiri geçmişte sahip oldukları ayrıcalıkları terk etmeye niyetli gözükmemiştir (Kansu, 1995: 222-223). İttihatçılara göre, eski dönemde Osmanlı ülkesinde yaşayan müslüman olmayan milletler, bağımsızlık için yada kendi cinslerinden olan diğer bir hükümete katılmak için çalışırken bu amacın gerçekleşmesi uğrunda en fazla okullara önem vermişlerdi. Bu nedenle yeni dönemde, gayrimüslim okullarında eskiden olduğu gibi "Osmanlılık" a düşman fikirler verilmesini kabul etmeyecekler ve ilkokullarda Türkçe'nin öğretilmesini zorunlu kılacaklardı³.

İttihatçıların politikaları sonucunda geleneksel ayrıcalıklarına son verileceğini düşünen Rumlar, 1908 seçimleri öncesinde yayınladıkları programda Rum Patrikhanesi'ne ait "imtiyazat" ve hukuka riayet edilmesini istemişlerdir⁴. İttihat ve Terakki Cemiyeti ise, Rumlara mahsus ayrıcalıkların geri alınacağı söylentileri üzerine, cemiyetin böyle bir amacının olmadığını bildirmek amacıyla bir üyesini Fener Rum Patrikhanesi'ne göndermiş⁵, ayrıca 1908 seçimlerinden önce yayınlamış olduğu seçim programında, cemaatlere verilmiş olan mezhepsel ayrıcalıkların eskiden olduğu gibi devam edeceğini duyurmuştur (Tunaya, 1998 : 98-99).

Kanun-u Esasi'de yer alan bazı maddelerin değiştirilmesi konusu Meclis-i Mebusan'da görüşülürken, gayrimüslim unsurlara ait okullar sorunu, 1909 yılının haziran ayında Osmanlı kamuoyunun gündemine gelmiştir. Rum mebuslar meclise verdikleri önergede, Kanun-u Esasi'nin 16. maddesine "*milel-i muhtelifinin kadimen mer'i usulü talimiyelerine halel getirilmemek*" ibaresinin eklenmesini

istemişlerdir⁶. Rum mebusların bu girişimlerinin temel amacı, İttihatçıların azınlık okullarında devlet denetimi kurma isteklerine engel olmaktı (Ergün, 1996: 357).

Önerge sahiplerinden Kozmide Efendi Meclis-i Mebusan'da yaptığı konuşmada, gayrimüslim unsurların usul-ü terbiye konusundaki haklarının korunmasını istediklerini açıklamakta ve Maarif Nezareti'nin azınlık okullarına yapacağı müdahaleden kaygı duyduklarını belirtmekteydi. Selanik Mebusu Yorgi Honeus Efendi'ye göre, "*... Rum kavmi üçbin seneden beri edebiyatı fevkaladeye malik olup üçbin seneden beri o edebiyat ile alude olduğu halde ondan hiçbir vakit vaz geçmeyecek*"ti. İttihatçı milletvekillerinden Hüseyin Cahit Bey, mecliste yaptığı konuşmada, Serfice Mebusu Yorgo Boşo Efendi'nin öğretim konusunu cemaatlere verilen imtiyazat ile birlikte ele almasını eleştirmiş ve mektepler meselesinin memleketin istikbali ile ilgili olduğunu açıklamıştır. Yine ona göre, "usul-ü talimiye"nin değişmeden kalmasını istemek ve bunu anayasaya bir kanun olarak koymaya çalışmak yanlıştır. Çünkü, öğretim yöntemleri zamanın gereklerine göre değişirdi (M.M.Z.C., 1982: 206-212).

Hüseyin Cahit, bu konuda Tanin gazetesinde yazmış olduğu bir makalede eski devirdeki okulların durumunu ve yeni devirde okullardan ne beklediklerini şu sözlerle açıklıyordu: "*Anasır-ı gayr-i müslimenin mektepleri idare-i sabıka zamanında anasır-ı mezkureyi Osmanlılıktan tenfir ve tefrik etmeğe hadim birer menba-ı tahrikat idi... Anasır-ı saire bizden ümitlerini kesmişlerdi. Tabii mevcudiyetlerini muhafazaya, bir istiklal veya muhtariyet istihsal etmeye çalışacaklardı. Mekteplerinin programlarını buna göre tanzim etmişlerdi. Bugün mekatib-i hususiyede o programların tatbikinde devam edilmesine hükümet-i meşruta suret-i katiyede müsaade gösteremez... Muhtelif mekteplerden biz müttehid bir hizmet bekleyeceğiz. O da Osmanlık, müsavet ve uhuvvet-i anasır hissini*

³ Hüseyin Cahit, "Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Siyasi Programı", *Tanin*, 12 Eylül 1324, no 56, s.1.

⁴ Hüseyin Cahit, "Rumların Programı", *Tanin*, 21 Ağustos 1324, no 34, s.1.

⁵ *Tanin*, 19 Ağustos 1324, no 32, s.3.

⁶ 1876 yılında kabul edilen Kanun-u Esasi'nin 16. maddesi şu şekildedir: "*Bilcümle mektepler Devletin tahtı nezaretindedir. Tebaai Osmaniyenin terbiyesi bir siyaki ittihat ve intizam üzere olmak için iktiza eden esbaba teşebbüs olunacak ve mileli muhtelifinin umuru itikadiyelerine müteallik olan usulü talimiyeye halel getirilmeyecektir*". (Haz.) Server Tanilli, *Anayasalar ve Siyasal Belgeler*, Cem yay., İstanbul, 1976, s.27.

telkin etmekten, bu fikirle çalışmağı gençlerin zihinlerine koymaktan ibarettir”⁷.

İttihatçıların azınlık okullarına devlet denetimi getirmek istemeleri ve Türkçe'nin azınlık okullarında okutulmasını sağlamaya çalışmaları, Rumların tepkisini çekmiştir. Rum Patrikhanesi, sorunu kendilerine verilmiş olan ayrıcalıkların çiğnenmesi olarak değerlendirmiş ve Fatih Sultan Mehmet tarafından kendilerine verilen ve diğere padişahlarca da onaylanan ayrıcalıkları sonuna kadar savunacaklarını belirtmiştir⁸. Rumca gazeteler ise, kendilerine verilen ayrıcalıkların yalnızca mezhepsel konuları değil, aynı zamanda aile hukuku ile eğitim konularını da kapsadığını ileri sürmüşlerdir⁹.

Maarif Nazırı Nail Bey ise, Rumlardan gelen tepkiler üzerine basına yaptığı açıklamada, Patrikhanenin heyecan ve telaşının gereksiz olduğunu, Patrikhanenin savunduğı imtiyazatın mahiyetini tam olarak bilmediğini ve yeni kanunun bütün Osmanlı çocuklarının aynı eğitimden geçmesini sağlayacağını belirtmiştir¹⁰.

Rumları ve daha genel olarak azınlıkları rahatsız eden durum, devletin okullar üzerinde denetim kurmak istemesiydi. Çünkü o güne kadar azınlıklar, okul programlarını kendileri belirledikleri gibi bakanlığın teftişini de kabul etmiyorlardı. Hatta, teftiş amacıyla gelen görevlileri, mezhepsel ayrıcalıkları gerekçe göstererek okullara sokmuyorlardı. Ayrıca, Rum Patrikhanesi, cemaat okullarında verilen eğitim sayesinde Ortodoks milletler üzerinde kurmuş olduğu egemenliğı, İttihatçıların tüm ülkede ortak bir eğitim-öğretim uygulama istekleri ile kaybedeceğini düşünmekteydi.

Rum Patriki basına yaptığı açıklamada, hükümetin okullar üzerindeki kontrolünü asla kabul etmeyeceklerini ve bu konudaki tarihsel haklarını, her şeye ve herkese karşı savunacaklarını ileri sürüyordu. Rum Patriki'nin bu konudaki sözlerine karşı çıkan İttihatçılara göre, “Biz de hükümetin hakk-ı meşruunu her şeye ve Patrikhanenin mümanaatına rağmen müdafaa edeceğiz... Dünyada hangi hükümet vardır ki kendi memleketinde kendi tebaasının tesis edeceği mektepler üzerinde hakk-ı teftişini

olmasın? Mekteplerin suret-i teftiş hakkında kanun vaz edeceğiz. Bu esnada her hususi mektebi teftiş ettiğimiz gibi Rum hususi mekteplerini de teftiş eyleyeceğiz. Patrikhanenin verdiği emr üzerine mektep müdürleri veya muallimleri mümanaat ederse lazım gelen muamele-i tedibiyeyi yapacağız”. Yine İttihatçılara göre, “Mekteplerde Osmanlığa mugayir, vatan ve millete muzır tedarisat ve muamelat cereyan etmiyorsa neden müfettişlerin vücudundan endişe edilsin?... Rum çocuklarına Türklerin vahşilikleri diye yazılmış şiirleri ezberletmek hiçbir zaman hristiyan dininin icabatından diye gösterilemez”¹¹.

İttihatçılar, eğitimin Osmanlı unsurları arasındaki yakınlaşmayı arttırmasını bekliyor ve bu nedenle Osmanlı Devleti'nin resmi dili olan Türkçe'nin öğretilmesine büyük önem veriyorlardı. Onlara göre “... Türkçe tedarisi, bugün hükümet-i Osmaniye için bir mesele-i hususiye, bir mesele-i maarif değil, bir mesele-i siyasiye hükmünü almıştır”. Bu nedenle Hüseyin Cahit'e göre Türkçe'nin öğrenimini kolaylaştırmak için, yapılması gereken “Huruflarımızı değiştirmeksizin huruf-i münfasılâyı kabul etmek, hemen kabil-i icra ufak bazı tadilat icra eylemektir. Saniyen, huruf-i imlayı kabul et”¹². Yine Hüseyin Cahit'e göre, Osmanlı unsurları arasında birliğı sağlamak ve birbirimizi anlamak için Fransız ve Almanlar arasında tatil günlerinde yapılan öğrenci değişimi, Osmanlı unsurları arasında uygulanabilirdi¹³.

3- Rum Okullarındaki Yabancı Öğretmenler Sorunu ve İttihatçılar

1909 yılında hükümetin, Rum okullarında bulunan Yunanlı öğretmenlerin görevlerinden uzaklaştırılmalarını istemesi ile İttihatçılar ve Rumlar arasındaki eğitim ile ilgili sorunlara yeni birisi daha eklenmiş oldu¹⁴. İttihatçılar bu konuda en fazla rahatsız eden durum, Yunan vatandaşlığında bulunan öğretmenlerin Osmanlı vatandaşı Rumları Yunanistan'ın siyasi hedefleri doğrultusunda yetiştirmesi idi. İttihatçılar bu endişelerinde haklıydılar. Çünkü, 19. yüzyılda Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsızlığını kazanması

⁷ Hüseyin Cahit, “Mektepler Meselesi”, **Tanin**, 10 Haziran 1909, no 277, s.1.

⁸ “Rum Patrikhanesinde”, **Tanin**, 13 Haziran 1909, no 280, s.3.

⁹ Hüseyin Cahit, “Mektepler Meselesi”, **Tanin**, 13 Haziran 1909, no 280, s.1.

¹⁰ **Tasvir-i Efkâr**, 17 Haziran 1909, no 18, s.8.

¹¹ Hüseyin Cahit, “Rum Patriki İle Bir Mülakat”, **Tanin**, 15 Teşrin-i evvel 1909, no 403, s.1.

¹² Hüseyin Cahit, “Tedarisat Meselesi”, **Tanin**, 26 Temmuz 1909, no 322, s.1.

¹³ Hüseyin Cahit, “Birbirimizi Anlamak İçin”, **Tanin**, 13 Temmuz 1909, no 310, s.1.

¹⁴ “Rum Muallimleri”, **Tanin**, 28 Ağustos 1909, no 355, s.3.

sonrasında, Osmanlı ülkesindeki Rum okullarının ders programları ve bu okullarda okutulan kitapların seçimi Yunanistan tarafından gerçekleştirilmiştir (Polat, 1986: 440). Ayrıca, Osmanlı ülkesindeki Rum okullarında Yunan propagandası yapıldığına dair kanıtlara rastlanmaktaydı (Kırkpınar, 1988: 105).

Bu nedenle Girit sorunu nedeniyle Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin gerginleştiği, Osmanlı ülkesinde Yunan mallarına karşı boykotun yapıldığı bir dönemde, Osmanlı basını Yunanlı öğretmenler sorununa sütunlarında geniş yer ayırmıştır. Osmanlı okullarında Yunan propagandası yapıldığına dair zaman zaman Türkçe basında haberler yer almış ve Osmanlı kamuoyu bu haberlere sert tepki göstermiştir. Örneğin, İzmir’de yer alan bir Rum okulunun Yunanlı öğretmenleri bir yürüyüş esnasında Rum öğrencilerin başına geçerek Yunan bayrağını açmışlardı. Yine İzmir’de, Kayserili ve yalnızca Türkçe bilen bir Rum öğrencinin Yunan vatandaşlığında bulunan Rum yetimhanesinin heyeti tarafından yetimhaneye kabul edilmemeleri İttihatçı basını rahatsız etmiştir¹⁵.

Hüseyin Cahit, bu olayları konu alan bir yazısında “Osmanlı mektepleri üzerinde bu ecnebi nüfuzu devam edecek mi?” diye sormakta, kendilerinin yabancı öğretmenlere karşı olmadıklarını, ama ilkokullarda dışardan öğretmen getirmeye gerek olmadığını belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: “Bir Rum mektebinde Atina’dan yahut Yunanistan’ın başka bir tarafından gelmiş bir muallime ne ihtiyaç var?... Çünkü elbette Türkiye dahilinde bir ibtidai mektebinde muallimlik etmeğe kabiliyetli bir Rum, bir Bulgar veya Sırp vardır. Muallimlerin dest-i terbiyelerine verilen çocuklar üzerinde ne büyük tesir icra ettikleri düşünülecek olursa Türkiye’deki akvamdan biriyle rabıta-i irkiyesi bulunan bir ecnebi muallimin çocuklara ne yolda telkinatta bulunabileceği pek kolaylıkla tahmin edilebilir. Küçük yaşlarında iken böyle Türklere ve Osmanlılık fikrine düşman olarak büyütölmeye

¹⁵ Hüseyin Cahit, “Osmanlı Mekteplerinde Ecnebi Muallimler”, *Tanin*, 9 Mayıs 1910, no 605, s.1. 1911 yılında ise yine İzmir’de, Osmanlı Rum okulu öğrencileri Yunan Konsoloshanesi’ne giderek Yunan Kralı’na tebrik telgrafları göndermişler ve Yunan bayrakları taşımışlardır. “İzmir’de Bandıra Meselesi”, *Tanin*, 12 Mayıs 1911, s.3; Hüseyin Cahit, “İttihat-ı Anasıra Mani Ahvalden”, *Tanin*, 12 Mayıs 1911, s.1.

başlayan çocukları sonra kendimize ısındırmak pek müşkül bir vazife teşkil eder”¹⁶.

Hükümetin Osmanlı okullarında görev yapan Yunanlı öğretmenlerin görevlerinden uzaklaştırılmasını istemesine, Fener Rum Patrikhanesi ve Rum gazeteleri tarafından karşı çıkmıştır. Rumca gazetelere göre, Rum okullarında okutulan kitaplar Patrikhane tarafından belirleniyor ve bunların dışında kitap okutulmuyordu. Eğer Patrikhanenin kabul ettiği program dışında hareket eden olursa bunlar cezalandırılıyordu ve bugüne kadar böyle bir durum olmamıştı. Ayrıca Yunanlı öğretmenlerin Osmanlı Rum okullarında görev yapmaları bir zorunluluktaki. Çünkü, Osmanlı okullarında görev yapacak öğretmenleri yetiştirecek okulları yoktu. Bu nedenle Atina Darülfünunu’na öğrenci göndermek zorunda kalıyorlardı ve Yunanlı öğretmenler görevlerinden uzaklaştırılırsa okullar öğretmensiz kalacaktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısı gazeteler ise, Rum gazetelerinin bu görüşüne katılmayarak Bulgarların bundan sonra okullarında, Osmanlı vatandaşı olan Bulgarlara görev vereceklerini hatırlatarak Rumlara örnek gösteriyordu¹⁷.

Fener Rum Patrikhanesi ve Osmanlı Rumları, Yunanlı öğretmenlerin görevlerinden uzaklaştırılmasını isteyen hükümetin kararına direnmişlerdir. Örneğin resmi veya resmi olmayan Osmanlı okullarında yabancı müdür, öğretmen ve memur çalıştırılması hükümet tarafından yasaklanmasına rağmen İzmir’in Birunabad (Bornova) nahiyesindeki okullarda on sekiz Yunanlı öğretmenin görev yaptığı anlaşılmıştır. Bu konuda Aydın Valiliği’nce İzmir Rum Metropolitliği’ne gönderilen bir yazıda, Rumları Osmanlılıktan soğutmak ve “Yunanilige” yaklaştırmak için çalıştığı “asarıyla müsbet” olan Yunan milletinden okullarda öğretmen çalıştırılmasının doğru olmayacağı bildirilerek bu konuda gerekenin yapılması istenmiştir¹⁸. Bu konuda çeşitli maarif idarelerinden gelen sorular üzerine Maarif Nezareti, öğretime engel olmamak ve geçici bir müsamaha olmak koşuluyla, ilkokulların

¹⁶ Hüseyin Cahit, “Osmanlı Mekteplerinde Ecnebi Muallimler”, *Tanin*, 9 Mayıs 1910, no 605, s.1.

¹⁷ Patris gazetesinden aktaran *Tanin*, 20 Temmuz 1910, no 677, s.3.

¹⁸ İzmir’de yayınlanan İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlısı gazetelerden İttihat gazetesi, Rum okullarında görev yapan Yunanlı öğretmenlerin görevlerinden uzaklaştırılmaları konusunda kararlı bir tutum sergilemiştir. *İttihat*, “Rum Cemaati ve Yunanlılar”, 26 Mayıs 1910, no 474, s.3; “Yine Rumlardan ve Yunanlılar”, 30 Mayıs 1910, no 477, s.2.

üstündeki Rum okullarında görev yapan öğretmenlerin, 1910 yılının mayıs ayının sonuna kadar görevlerine devam etmelerine izin verilmesi kararını almıştır¹⁹.

Ancak Maarif Nezareti'nin bu kararı sonrasında, Yunanlı öğretmenlerin Osmanlı vatandaşlığına geçerek görevlerine devam etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum üzerine Osmanlı Hükümeti, bu konuda verilecek dilekçelerin kabul edilmemesi kararını almıştır²⁰.

Osmanlı Hükümeti'nin Rum okullarının teftişi hakkındaki kararına rağmen, bazı Rum okullarının müdür ve idarecileri, teftiş amacıyla gelen görevlilere okul hakkında istenilen bilgiyi vermemiş ve bu konuda Patrikhane ve metropolithanelere müracaat edilmesini istemiştir. Bu durum üzerine Maarif Nezareti tarafından tüm maarif idarelerine bu konuda bir tebligat yapılmış ve teftiş amacıyla gelen görevlilere istenilen bilgileri vermeyen ve teftiş engelleyen okul müdürleri ve idarecileri hakkında gerekli kanuni işlemlerin yapılması istenmiştir²¹. Ancak Maarif Nezareti'nin bu tebligatından kısa bir süre sonra, Fener Rum Mektebine teftiş amacıyla gelen görevlilere okul idaresi tarafından, Patrikhane'nin özel izni olmaksızın teftişe izin verilemeyeceği bildirilmiş ve teftişin yapılması engellenmiştir²².

1910 yılının temmuz ayında Maarif Nezareti, Patrikhanelere yolladığı bir yazı ile öğretim konusunda yeni bir sınırlama getirmek istemiştir. Buna göre; o güne kadar gayrimüslim okullarından verilen diplomalarda yalnızca o toplumun dili yer almakta ve diplomalar bakanlık tarafından onaylanmaktaydı. Bakanlık tarafından gönderilen yazıda artık diplomaların bir yüzünün o toplumun dili ile, diğer yüzünün de Türkçe yazılması istenmekte ve böyle hazırlanmayan diplomaların onaylanmayacağı bildirilmekteydi. Ayrıca, aynı dönemde azınlık lise ve jimnazlarındaki öğrencilerin askerlik sorunu ile azınlık okullarındaki öğretmenlerin askerlik sorunları ortaya çıkmıştı (Ergün, 1996: 360).

1910 yılında Osmanlı Hükümeti ile Fener Rum Patrikhanesi arasında anlaşmazlığa neden

¹⁹ BOA-DH.MUİ, 84-2/25, 8 Ş 1328.

²⁰ "Yunanlı Muallimler", *Tanin*, 3 Kanun-u evvel 1910, no 810, s.3.

²¹ "Cemaat-i Gayrimüslime Mekatibinin Suret-i Teftişi", *Tasvir-i Efkâr*, 12 Teşrin-i evvel 1910, no 380, s.3.

²² "Fener Rum Mektebi", *Tasvir-i Efkâr*, 14 Teşrin-i evvel 1910, no 382, s.3.

olan bir diğer konu da, Rumeli'deki hristiyan unsurlar arasında çatışmalara neden olan "kilise ve mektepler meselesi" idi. Rumeli'de bulunan ve Rum olmayan Osmanlı azınlıklarının Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrılarak kendi ulusal kiliselerini kurmaları sonucu, eskiden yapılmış olan kilise ve mekteplerin hangi topluluklara ait olacağı Rum, Bulgar, Sırp ve Ulahlar arasında büyük anlaşmazlıklara neden oluyordu. Osmanlı Devleti, Ortodokslar arasındaki bir anlaşmazlık olmaktan çıkarak giderek Osmanlı birliğini tehdit eden bir hale gelen bu duruma son vermek için bir kanun çıkarmaya karar verdi. Ortodokslar üzerindeki egemenliğini kaybedeceğini düşünen Rum Patrikhanesi ve Rum mebuslar, bu kanunun çıkmaması için her türlü yola başvurdular. Ancak tüm bu çabalara rağmen, "Rumeli'de Kain Münazaun-fih Kilise ve Mektepler Hakkında Kanun" 3 Temmuz 1910 tarihinde padişah tarafından onaylandıktan sonra *Takvim-i Vekayi*'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre; kilise ve mekteplerin paylaşımı nüfus yoğunluğuna göre yapılacaktı. Hangi tarafın nüfusu fazla ise kullandıkları kilise ve mektep o tarafa verilecekti. Aynı mahallede her iki cemaate de mensup ahali yaşıyorsa, kilise ve mektep hangi taraf adına yapılmışsa onların uhdesinde kalacaktı (Atalay, 2001: 50-55).

Fener Rum Patrikhanesi 1910 yılının sonlarına doğru Adliye ve Mezahip nezaretine gönderdiği bir takrirden, yabancı öğretmenler konusundaki hükümetin tavrını "şovenizm" olarak nitelendiriyor, öğretimin aksamaması için yabancı öğretmenlerin görevden uzaklaştırılması uygulamasına son verilmesini istiyor ve şu taleplerde bulunuyordu²³:

- Patrikhane ve metropolitler tarafından onaylanmış olan diploma sahiplerinin aynı derecede resmi okullardan mezun olan öğrencilerin sahip olduğu haklara sahip olmalarını içeren genel bir kanunun yapılması

- Rumca eğitim veren okullara hükümetin eğitim bütçesinden verilecek olan ödeneklerin Patrikhane veya metropolithanelere verilmesi

- Hükümet tarafından mekteplere yapılacak teftişatın 1891'de yayınlanan beyannameye uygun olarak yapılması

Rum Patrikhanesinin Adliye ve Mezahip Nezareti'ne vermiş olduğu bu karar, daha sonra Maarif Nezareti'ne gönderilmiştir. Maarif Nezareti Patrikhanenin takririnde yer alan iddia

²³ "Patrikhanenin Takriri", *Tanin*, 24 Kanun-u evvel 1910, no 828, s.2.

ve taleplere uzun bir yazı ile cevap vermiştir²⁴. Nezarete göre, Patrikhanenin Rum cemaat mektepleri hakkındaki görüşlerini açıklarken kullanmış olduğu “*emr-i maarifdeki muhtariyet ve idare-i müstakile*” sözü açıklanmaya muhtaçtır. Bu söz, Patrikhanenin “*mekatip ve maarif işlerine has olarak hükümet-i Osmaniye içinde bir hükümet-i muhtare ve müstakile şekli*” yaratmak istediği şeklinde yorumlanabilir. Patrikhanenin tavrında şikayet edilen hükümet memurlarının Rum okulları müdür ve öğretmenleri ile temasta buldukları ve mahalli memurların mezhep imtiyazlarına uymadığı şeklindeki şikayetlerine gelince, Osmanlı hükümeti Rum okullarını kendi yönetimi altına almak istese “*öyle dolambaçlı yollar yerine*”, Meclise verilecek bir kanun teklifi ile yapabirdi.

Maarif Nezareti'ne göre, Patrikhanenin eğitim işlerinde bahsetmiş olduğu imtiyazat-ı mezhebiyenin hukuki dayanakları, 1272 tarihli Hatt-ı Hümayun ile bunu tefsir eden 1308 tarihli karar-ı alidir. Buna göre, Patrikhanenin hükümetten izin alarak okul inşa edip açması, Patrikhane veya metropolithanelerin açmış oldukları okulların programlarını belirlemesi ve öğretmenlerini seçmesi “imtiyazat” olarak değerlendirilemez. Patrikhanenin tavrında yer alan taleplerden birincisi hakkında ayrıca bir kanunun yapılmasına gerek yoktur. İkinci talepte yer alan hükümet bütçesinden ayrılan ödeneğin Patrikhane ve metropolitler aracılığıyla dağıtılması konusunda uygun bir karar alınabilir. Rum mekteplerinin teftişi Patrikhanenin isteğine uygun olarak yapıldığı için üçüncü talebe de gerek yoktur. Maarif Nezareti, Patrikhanenin tavrına verdiği cevapta yabancı öğretmenler konusunda, gerektiğinde hükümetten izin almak, öğretmenlerin hüviyetleriyle görev yapacakları okulların isimlerini içeren bir defteri bildirmek koşuluyla hükümetçe gerekenin yapılacağını bildirmiştir²⁵.

Adliye ve Mezahip Nezareti ise Patrikhane'ye verdiği cevapta, Rum okullarının mütevellî heyetleri arasında bulunan Yunanlıların görev yapmasına asla izin verilemeyeceğini belirterek bu konuda gerekenin yapılmasını istemiştir²⁶.

Hüseyin Cahit, Rum Patrikhanesi'nin tavrını ele aldığı yazısında, Türkler ve Rumlar arasında yanlış anlaşılmalara neden olan bu konunun çözüme kavuşturulması bakımından Patrikhane'nin tavrını olumlu bulduğunu açıklamıştır. Gerek özel okullara ve gerekse cemaat okullarına devletçe maddi yardım yapılmasına karşı olduğunu açıklayan Hüseyin Cahit'e göre, Osmanlı Hükümeti ile Rum Patrikhanesi arasında bir cemaat mektepleri sorununun var olduğunu gösterecek hiçbir ciddi anlaşmazlık yoktur²⁷.

Maarif Nezareti'nin hazırlamış olduğu tedrisat-ı ibtidaiye kanun layihasının Meclis-i Mebusan'a sunulması ile Osmanlı ülkesinde uygulanacak olan yeni eğitim politikası, yeniden Osmanlı kamuoyunun gündemine gelmiştir. Rum mebuslar, beğenmedikleri bu kanun layihasına karşı birlikte hareket etmek için diğer hristiyan milletlerin mebusları ile bir ortak cephe kurmaya çalışmışlardır. Bu konuda onları en fazla endişelendiren nokta, gayrimüslim okullarının bakanlık tarafından teftişi ile Türkçe'nin azınlık okullarında okutulması zorunluluğu olmuştur.

İttihatçılara göre ise, Rumların en fazla şikayet ettiği, azınlık okullarının bakanlık tarafından teftişini zorunlu kılan nedenler bulunmaktaydı. Hristiyan unsurlara bağımsızlık fikri aşılacak onları Osmanlılıktan ayrılmaya teşvik eden bu okulların, uzun yıllardır vermiş oldukları eğitimin bir anda değişmesi beklenemezdi. Rumeli'deki hristiyan mekteplerinde okutulan ve Türklerle ve İslamlara karşı düşmanlık telkin eden kitaplar bu durumu doğrulamaktaydı. Bu nedenle, başka bir esasa göre kurulmuş olan azınlık okullarının kuvvetli bir teftişe ihtiyacı bulunmaktaydı²⁸.

4- Eğitim Konusunda İttihatçılar ve Rumlar Arasındaki Uzlaşma

Fener Rum Patrikhanesi, 1911 yılının ilk aylarında bir yandan hükümete karşı hristiyan milletler arasında bir birlik kurmaya çalışırken, Rum mebuslar ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri ile görüşerek eğitim sorusunda bir anlaşma zemini aramaya çalışmışlardır. 1911 yılının mart ayından itibaren İttihatçılar ile Rum mebuslardan oluşan karma bir komisyon, eğitim konusunda yaşanan anlaşmazlığı çözmek için çalışmalara

²⁴ “Rum Patrikhane Mektepleri”, **Tanin**, 4 Kanun-u sani 1911, no 839, s.2.

²⁵ “Rum Patrikhane Mektepleri”, **Tanin**, 4 Kanun-u sani 1911, no 839, s.2.

²⁶ “Patrikhaneye Cevap”, **Tanin**, 13 Kanun-u sani 1911, no 848, s.2.

²⁷ Hüseyin Cahit, “Rum Cemaat Mektepleri”, **Tanin**, 8 Kanun-u sani 1911, no 843, s.1.

²⁸ Hüseyin Cahit, “Anasır Aleyhinde Tahrikat”, **Tanin**, 6 Şubat 1911, no 872, s.1.

başlamıştır²⁹. Maarif Nazırı İsmail Hakkı Beyin de katıldığı komisyon kısa bir süre sonra bazı noktalar üzerinde anlaşmaya varmıştır³⁰. Buna göre:

- Rum cemaatine ait okullar bakanlığın müfettişleri tarafından denetlenerek teftiş raporları bakanlığa veya maarif müdürlüklerine verilecek. Teftiş sonucunda okullarda yasal olmayan bir durum görülürse, hükümet tarafından doğrudan doğruya okul idarelerine müracaat olunmayıp Patrikhane veya metropolithanelere müracaat olunacak. Eğer hükümet ile Patrikhane arasında bir anlaşmazlık çıkarsa son söz hükümetin olacak.

- Rum cemaati tarafından mekatib-i aliye derecesinde kurulmuş veya kurulacak olan okulların imtiyazı olmayacak. Ancak, askerlikçe diğer Osmanlı okullarının haklarına sahip olacak. Cemaat mekteplerinde görev yapan ve askerlik yükümlülüğü bulunan öğretmenler konusunda geçici bir anlaşmaya varılmıştır. Buna göre, askerlik muafiyetinden yararlanmak isteyen öğretmenlere, diplomalarını tasdik ettirmeleri için altı ay mühlet verilmiştir.

- Rum okullarından mezun olan öğrenciler bir üst resmi okullara girebilecekler ve diğer Osmanlı okullarından mezun olan öğrencilerin tabi olduğu şartlara uyacaklar. Ancak, sınavsız girebilecekleri okullara kabul edilebilmeleri için Türkçe'ye, düzgünce arzuhal ve mektup yazabilecek derecede vakıf olacaklar.

- Cemaat mekteplerinde bulunan yabancı öğretmenlerin çıkarılması halinde okulların kapanması ihtimaline karşı kendilerine bir süre mühlet verilecek. Resmi ruhsatı olmayan okullar, ruhsat almak için ders programlarını ve öğretmen listelerini içeren bir cetveli hükümete sunacak.

Anlaşma şartları incelendiğinde, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim konusunda Rumlara bazı tavizler verdiği söylenebilir. Özellikle, azınlık okullarının teftişi ve yabancı öğretmenler konularında İttihatçıların II. Meşrutiyet'in başından itibaren savundukları görüşler ile çeliştikleri görülmektedir. Nitekim, Hüseyin Cahit bu anlaşmayı konu aldığı yazısında, Osmanlı Hükümeti'nin Rum mebusları ne istediye hepsini kabul ettiğini belirtmiş, Rum gazetelerinin ise anlaşmayı beğenmemelerini hayretle karşılamıştır. Ona

göre "... hükümetin daha fazlası kabil-i tasavvur olmayan müsaadati gösterdiği meydandadır. Artık buna da itiraz edildiğini görürsek o zaman acaba maksatları cidden itilaf değildir. Behemehal bir ihtilafın temadisine çalışmak mıdır sualini kendi kendimize sormaktan nasıl men-i nefis edebiliriz?"³¹.

Rum mebuslar, İttihatçılarla eğitim konusunda vardıkları anlaşmadan sonra Rum okullarında görev yapan öğretmenlerin askerlik durumlarını görüşmek ve bu soruna bir çözüm bulmak amacıyla Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa ile görüşmüşlerdir. Rum mebusları Vamvakas ve Boşo Efendiler, öğretmenlerin askere alınmaları sonucunda Rum okullarındaki eğitim ve öğretimin aksayacağını, bu nedenle ahz-ı asker kanunu tasdik edilmemiş iken bu soruna bir çözüm bulunması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine Mahmut Şevket Paşa, ahz-ı asker kanunu onaylanıncaya kadar, Rum öğretmenlerin askere alınmaması konusunda gerekenin yapılması emrini vermiştir³².

Fener Rum Patrikhanesi'nin 1910 yılından itibaren gayrimüslim unsurlar arasında, hükümetin uygulamalarına karşı oluşturmaya çalıştığı birlik, 1911 yılında kurulmuştur. Rum, Ermeni ve Ermeni Katolik Patrikhaneleriyle Bulgar Eksarhanesi ile Rum Katolik ve Keldani Patrik Vekaletleri, cemaat mektepleriyle askerlik hizmeti hakkındaki taleplerini içeren bir takriri 1911 yılının mayıs ayında hükümete sunmuşlardır. Toplam 28 maddeden oluşan takrirdeki taleplerin 17'si eğitim, 11'i ise askerlik ile ilgiliydi³³. Osmanlı Hükümeti, Patrikhanelerin bu taleplerini incelemek ve bu konuda hükümetin görüşünü belirlemek amacıyla Harbiye, Maarif, Adliye ve Mezahip Nezaretleri'nin temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurmuştur(Ergün, 1996: 369).

Söz konusu komisyonun hazırlamış olduğu rapor Meclis-i Vükela'da görüşülmeden önce, Patrikhane temsilcileri Sadrazamı ziyaret ederek taleplerini içeren takrir hakkında hükümetin cevabını öğrenmek istemişlerdir³⁴. Bu ziyaretten kısa bir süre sonra konu Meclis-i Vükela'da görüşülmüş ve komisyonca hazırlanan rapor

²⁹ Hüseyin Cahit, "Tedrisat Meselesi", **Tanin**, 29 Mart 1911, no 932, s.1.

³⁰ Astrapi gazetesinden aktaran **Tanin**, 18 Nisan 1911, no 943, s.2.

³¹ "Mektepler ve Askerlik Meselesinde Anasır-ı Hristiyanıye'nin Metalibi", **Tanin**, 25 Mayıs 1911, s.1-2.

³² **Ahenk**, 2 Teşrin-i sani 1911, no 4652, s.2.

²⁹ "Tedris Meselesinde İtilaf", **Tanin**, 21 Mart 1911, no 915, s.1.

³⁰ "Mektepler Meselesi", **Tanin**, 25 Mart 1911, no 919, s.2-3.

aynen kabul edilmiştir³⁵. Buna göre hükümetin, Patrikhanelerin eğitim konusundaki talepleri hakkında almış olduğu kararlar şu şekilde özetlenebilir³⁶:

- Şimdiye kadar kurulmuş veya kurulacak olan cemaat okullarına verilecek ruhsatnamelerin Maarif Nezareti'nce çıkarılacak olan nizamnameye göre yapılması

- Cemaat mektepleri ders programlarının Patrikhane ve metropolithanelerde düzenlenmesi, ayrıca ders programları değişmedikçe her sene bakanlığa program itasına gerek olmadığı

- Cemaat mekteplerinde görev yapan öğretmenlerin Patrikhane ve metropolithaneler tarafından tasdik edilmiş olan diploma ve ehliyetnamelerinin bakanlığa kabul edilmesi

- Askerlik yükümlülüğü bulunan cemaat mektebi daimi öğretmenlerinin, ehliyetnamelerini bakanlığa veya maarif idarelerine tasdik ettirerek askerlik muafiyetinden yararlanabilmeleri

- Patrikhane ve metropolithanelerde okulları denetlemek amacıyla gönderilen müfettişlerin görevlerini sürdürmelerine hükümetçe engel olunmaması

- Halen görev yapmakta olan yabancı öğretmenlerin görevlerine devam etmeleri, ilkokul derecesindeki okullarda yabancı öğretmenlerin çalıştırılmaması, orta ve yüksek öğretim derecesindeki okullarda ise hükümete bilgi verilmesi koşuluyla yabancı muallimler çalıştırılabileceği

- Maarif müfettişlerinin okulları teftiş etmeden önce dini liderlere haber vermesinin kabul edilemeyeceği, ancak teftiş sonucunu içeren raporun bir örneğinin dini liderlere verilebileceği

- Maarif müfettişleri veya müdürleri tarafından okullarda görülen kanun dışı uygulamaların Patrikhane ve metropolithaneler aracılığıyla hal olunması, ayrıca maarif idareleriyle dini liderler arasında okul işlerine ait konularda ortaya çıkacak anlaşmazlıklarda, bakanlık memurlarının bakanlıktan izin almadan hareket etmemeleri

- Cemaat mekteplerine ait istatistiki bilgilerin dini liderlerden talep edilmesi

- Cemaat mektepleri mezunlarının diplomalarının bir yüzünün Türkçe, diğer

tarafının kendi lisanlarıyla yazılması, ayrıca cemaat mektepleri mezunlarının Türkçe konuşup yazabilmeleri şartıyla aynı derecede bulunan resmi okul mezunlarının haklarından yararlanabilmeleri

- Mekatib-i aliyyeden mezun olanların askerlik yükümlülükleri bakımından ahz-ı asker kanununa tabi olacakları, ayrıca bir memuriyete girişlerinde o memuriyetin gerektiği derecede Türkçe bilmeleri gerektiği

- Cemaat mekteplerine hükümet bütçesinden ayrılan ödeneğin dini liderlere verilebileceği ve cemaat mekteplerinin, geçerli olan uygulama ve kararlara uygun olarak yardım toplayabilecekleri

Yusuf Hikmet Bayur'a göre, Meclis-i Vükelaca alınan kararlar, II. Meşrutiyetin başından itibaren takınılmış olan duruma ve güdülmüş olan siyasa taban tabana karşıttır. Bu kararlar ile, azınlıkların dini başkanlarına, askerlik ve öğretim işlerinde hükümet ile vatandaş arasında aracılık etmek hakkı tanınmış ve dolayısıyla bu işlerde azınlıkların doğrudan doğruya yönetiminden büyük ölçüde vazgeçilmiştir (Bayur, 1991: 247).

Osmanlı Hükümeti'nin ve İttihatçıların, meşrutiyetin başından itibaren savundukları görüşler ile çeliştiklerini gösteren bu kararların alınmasında, dönemin gerek iç gerekse dış politik koşullarının etkisi olmuştur. Yusuf Hikmet Bayur'un dikkat çektiği gibi, İtalya ile Trablusgarp savaşının devam ettiği, Osmanlı Hükümeti'nin Yunanistan ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı bir dönemde Osmanlı Hükümeti, azınlıkların isteklerine daha yumuşak davranmıştır (Bayur, 1991: 222-223). Ayrıca, iç politikada İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefetin arttığı ve yeni bir muhalif fırka kurma çalışmalarının yapıldığı bir dönemde İttihatçıların alınan bu kararlar sayesinde, ülkenin önde gelen gayrimüslim unsurları ile ilişkilerini düzeltmek yoluna gitmek istedikleri söylenebilir.

1912 yılından itibaren I. Dünya Savaşı'na kadar İttihatçılar ile Rumlar arasında eğitim konusunda anlaşmazlığa neden olan bir olay yaşanmamıştır. 1912 yılının ocak ayında Osmanlı Hükümeti'nin, gayrimüslim okullarının açılması konusunda gerekli olan işlemleri azaltması, İttihatçıların yayın organı olan Tanin gazetesince memnuniyetle karşılanmıştır³⁷. 1913 yılında çıkarılan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı

³⁵ BOA-Y.PRK.DH, 14/51, 06.R 1327.

³⁶ BOA-MV, 158/22, 13 Za 1329.

³⁷ "Mekatib-i Gayrimüslime Hakkında", Tanin, 22 Kanun-u sani 1912, no 1217, s.1.

Muvakkatı ile Osmanlı çocuklarına vatanseverlik aşıl原因 bir eğitim verilmek amaçlanmıştır. Bu kanunun çıkarılmasında Osmanlı Devleti'nin Balkan savaşlarındaki yenilgisi etkili olmuş ve Osmanlı aydınları Bulgarlar, Rumlar ve Sırp'ların eğitim anlayışlarının bu zaferde etkili olduğunu öne sürerek Osmanlı eğitim anlayışını eleştirmişlerdir (Üstel, 2004: 36-37). Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı toplumunda, "çökmekte olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır" şeklinde bir görüş ortaya çıkmıştır (Akyüz, 1994: 229).

1914 yılında ise, İttihatçılarla Rumlar arasındaki ilişkiler yeniden gerginleşmeye başlamıştır. Maarif Nezareti, 1914 yılında hazırladığı bir kanun layihası ile gayrimüslim cemaat mekteplerine, programlarını bakanlığa tasdik ettirmek ve her sene tedrisat hakkında bir rapor takdim etmek mecburiyeti getirmiştir³⁸.

1914 yılında İttihatçılar ile Rumlar arasında eğitim konusunda gerginliğe neden olan en önemli olay ise, Türkiye'den Yunanistan'a yapılan Rum göçünü protesto etmek için Fener Rum Patrikhanesi'nin Rum kilise ve okullarını kapatması olmuştur³⁹. Rum Patrikhanesi'nin İttihatçı hükümete karşı almış olduğu bu karar, gerek hükümeti gerekse Osmanlı basınına rahatsız etmiştir. Aynı günlerde Rum okullarında okutulan bazı kitaplarda Yunan propagandası yapıldığının anlaşılması Osmanlı basınına tepkisini çekmiştir⁴⁰. Patrikhanenin bu kararına karşı hükümet, kapatılmış olan okullarda görev yapan Rum öğretmenler hakkında askerlik işlemlerinin yapılması kararını almıştır⁴¹. Hükümetin bu kararı ile birlikte, Rum göçünün önlenmesi konusunda Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan anlaşmayı da dikkate alan Rum Patrikhanesi kilise ve mekteplerin açılmasına karar vermiştir⁴².

5- Sonuç

İttihat Terakki Cemiyeti, 1913 yılında gerçekleşen Babiali baskınına kadar hükümeti doğrudan ele alamasa da kendi programını uygulamasına imkan sağlayacak hükümetlere destek olmuştur. Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü sağlamak için yola çıkan İttihatçılar, çeşitli milletlerden oluşan Osmanlı toplumunun birliğini sağlamak için eğitim politikalarına önem vermiştir.

İttihatçılar, Osmanlı unsurları arasında birliğin sağlanması için tüm ülkede "Osmanlılık" politikasını temele alan ortak bir öğretimin uygulanmasını sağlamaya çalışmışlardır. Türkçe'nin gayrimüslim okullarında okutulmasını sağlamaya çalışan İttihatçılar, bu yolla Osmanlı unsurları arasında iletişim ve yakınlaşmayı arttırmayı hedeflemişlerdir.

II. Meşrutiyet dönemine kadar çok fazla devlet denetimi olmadan eğitim veren azınlık okullarına devlet denetimi getirmek isteyen İttihatçılar, Rumlar başta olmak üzere, gayrimüslim cemaatlerin direnişi ile karşılaşmıştır. Rumlar, geleneksel ayrıcalıklarının ihlali olarak gördükleri eğitim alanında yapılmaya çalışılan yeniliklere karşı çıkmış, bu konuda diğer Osmanlı unsurlarının da desteğini almaya çalışmış ve büyük oranda da isteklerini İttihatçılara ve Osmanlı Hükümeti'ne kabul ettirmişlerdir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin eğitim alanında uygulamak istediği program, II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan gelişmeler sonucu, tam olarak uygulanamamıştır. Ancak, İttihatçılar tasarladıkları reform programını uygulamak için I. Dünya Savaşı'nda uygun bir ortam bulabilmişlerdir.

³⁸ "Gayrimüslimler Mekatibi", *Sabah*, 24 Mart 1914, no 8805, s.1.

³⁹ "Rum Kilise ve Mekteplerinin Seddi Meselesi", *İkdam*, 9 Haziran 1914, no 6214, s.1.

⁴⁰ "Memleketimizde Yunanlılık", *Tasvir-i Efkar*, 8 Haziran 1914, no 1103, s.3; "Rum Mekteplerinde Neler Okutuluyor?", *İkdam*, 8 Haziran 1914, no 6213, s.4.

⁴¹ "Rum Muallimler", *Ahenk*, 21 Haziran 1914, no 5456, s.2.

⁴² "Kiliselerin Küşadı", *İkdam*, 11 Ağustos 1914, no 6276, s.2.

KAYNAKLAR

1- Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.)

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI.)

Yıldız Perakende Dahiliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK.DH.)

2- Resmi Yayınlar

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV, Devre 1, İçtima Senesi: 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Basımevi, Ankara, 1982.

3- Süreli Yayınlar

Ahenk

İkdam

İttihat

Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkâr

4- Kitap ve Makaleler

1. Ahmad, Feroz, (1996). "İttihatçıların, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Rum, Ermeni ve Yahudi Cemaatleriyle Olan İlişkileri 1908-1914", **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak yay., s.84-129.
2. Augustinos, Gerasimos, (1997). **Küçük Asya Rumları**, Ayraç yay., Ankara.
3. Akşin, Sina, (2001). **Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İmge yay., İstanbul.
4. Akyüz, Yahya, (1994). **Başlangıçtan 1993'e Türk Eğitim Tarihi**, Kültür Koleji yay., İstanbul.
5. Atalay, Bülent, (2001). **Fener Rum Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)**, Tatav yay., İstanbul.
6. Bayur, Yusuf Hikmet, (1991). **Türk İnkılabı Tarihi**, II, Kısım I, TTK yay., Ankara.
7. Ergün, Mustafa, (1996). **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ankara.
8. Kansu, Aykut, (1995). **1908 Devrimi**, (Çev. Ayda Erbal), İletişim yay., İstanbul.
9. Karpat, Kemal, (2003). **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, Tarih Vakfı Yurt yay., İstanbul.
10. Kırkpınar, H. Siren, (1988). **1908-1912 İzmir Sancağında Rumlar (Sosyal, Ekonomik, Kültürel Durumları)**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
11. Polat, İlknur, (1986). "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-Öğretim Kurumlarının Yeri ve Önemi", **Türk-Yunan İlişkileri**, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Genelkurmay Basımevi, Ankara. s.440-453.
12. Tanilli, (1976). (Haz.) Server, **Anayasalar ve Siyasal Belgeler**, Cem yay., İstanbul..
13. Tunaya, Tarık Zafer, (1998). **Türkiye'de Siyasal Partiler**, I, Genişletilmiş Birinci Baskı, İletişim yay., İstanbul.
14. Üstel, Füsün, (2004). "Makbul Vatandaş"ın Peşinde II. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaş Eğitimi, İletişim yay., İstanbul.